شێرکۆ بێکەس و پێگەی بۆ بە جیهانی کردنی شوناسی ئەدەبی کوردی

یوونس ڕەزایی
(بۆکان)

جیهانی بوونی پێوەندییەکان و وەگەڕ کەوتنی ڕاگەیەنە و پتەوتربوونی پێوەندییە نێودەوڵەتییەکان، هەندێک دەرفەتی خستە خزمەت نووسەر و شاعیرانی کورد، تا لەو ڕێیەوە دەنگی خۆیان و گەلەکەیان، لە دەلاقەی ئەدەبیاتەوە بگەیەننە دوورترین شوێنەکانی جیهان. هەر بەو پێیە "شێرکۆ بێکەس" دەڵێ: لە سەردەمی بە جیهانی بووندا، کوردەکان بە پێوەندییە سیاسی، کولتووری و ئەدەبییەکان، دەیان پردی تازەیان بۆ پەڕینەوە بەرەو جیهانی بەربلاوی دەرەوە و دوور لە سنوورەکانی خۆیان دامەزراند. (بێکەس، ۲۰۰۲:۹۲) ئەو پێی وایە گۆڕانکاری لە پێوەندییەکاندا، هەروەها ئاڵوگۆڕی بواری ڕاگەیاندنەکان، بووەتە هۆی ئەوەی دەستەیەکی زۆر لە ڕۆشنبیر و نووسەر و شاعیرانی کورد، لە ڕێگای ئینتەرنێتەوە لەگەڵ هاوشان و هاوڕێیانی خۆیان لە سەرانسەری جیهان پێوەندی ببەستن، کاریگەرییان لێ وەرگرن و کاریگەرییان لەسەر دانێن، هەروەها دەیان تۆڕی پێوەندی و زانیاری لە بەرژەوەندی ئەدەبی کوردی لە هەموو دنیادا ساز بکەن. (هەمان)

لە سەرەتاکانی ئەو ڕەوتەدا، کوردەکان هەوڵیان دا بە ڕاگوازتنی تایبەتمەندییەکانی نەتەوەیی خۆیان لە ڕێگای ئەدەبیاتەوە، شوناس و کولتووری ناوچەیی خۆیان بۆ پانتایی جیهان و لە دەرەوەی دەوڵەتە نەتەوەییەکانی ڕابگوێزن کە تێیدا حاوابوونەوە، هەر ئەوەش بووە هۆی ئەوەی سەرنجی کۆڕ و کۆبوونەوە ئەدەبییەکانی جیهان بەرەو ئەدەبیاتی کورد ڕابکێشرێ. یەکەم برووسکەی ئەو کاریگەری و کارتێکەرییە بە وەرگرتنی خەڵاتی جیهانی "تۆخۆلیسکی" لە لایەن (شێرکۆ بێکەس)ەوە دەرکەوت. (رضایی، ۱۳۸۳:۱۵) ئەو خەڵاتە ساڵی ۱۹۸۸ لە لایەن "بنکەی ئەدەبیاتی جیهانی سوێد"ەوە پێشکەش بەو شاعیرە کرا. ساڵی ۱۹۸۹ "ئەنجوومەن و کۆمیتەی

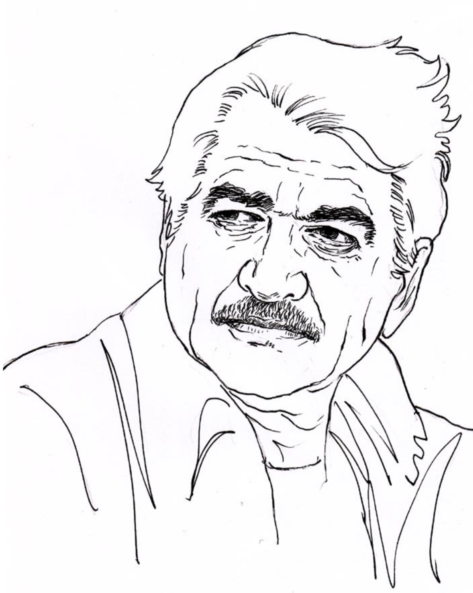

شێرکۆ بێکەس

مافی مرۆڤی ئیتاڵیا" نازناوی "هاوشاری شانازیی شاری فلۆرانس"ی پێ بەخشی. (صالحی، سیدعلی، ۱۳۷۰: ۵۳) پاش ئەوە ڕەوتی وەرگێڕانی شیعری کوردی بۆ زمانە ئەوروپاییەکان دەستی پێ کرد. شیعرەکانی شێرکۆ بێکەس بۆ زمانەکانی ئەڵمانی، فەرەنسایی، ئیتاڵیایی، سویدی، نۆرویژی، عەرەبی و فارسی وەرگێڕدران. (هەمان) لە ڕێگای ئەو شیعرانەوە کە نیشاندەر و دەرخەری داب و ڕەسم و مێژوو و ژانە کۆمەڵایەتی و شێوەی جوانیناسی و مرۆڤناسی و شوناسی کوردە، وێنەیەکی نوێ لە زەینی خەڵکی جیهان لەمەڕ کوردەکانەوە ساز بوو. وێنەی نەتەوەیەک بە ئەدەبیات و زمان و ڕاوێژ و جوانیناسی تایبەتی خۆیەوە. هەر بەو هۆیەوە کۆمەڵگای ئەدەبی ڕۆژئاوایی بە شێوەیەکی نافەرمی، واتە نەک بە پێی ڕێکەوتن و گرێبەستێکی کولتووری، بەڵکو لە ڕێگای کاریگەری وەرگرتن و کارتێکەرییەوە ئاراستەیەکی جوداوازیان لەمەڕ ئەدەبیاتی کوردی و شێوەی جووڵانەوەی لە تۆڕی کولتووری جیهانیدا گرتە بەر. وەرگێڕە ڕۆژئاواییەکان، یان ئەو وەرگێڕانەی شارەزای زمانە ڕۆژئاواییەکان بوون، ڕوویان کردە وەرگێڕانی بەرهەمی نووسەر و شاعیرانی کورد. لەوە بەدوا ئەدەبیاتی کوردی نەتەنیا نوێنەری هەست و ویستی مرۆڤی کورد و ئاوێنەی ڕووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان و دەربڕی فەلسەفەی ئەو مرۆڤانە بۆ ژیان و مەرگ بوو، بەڵکو وەک نوێنەری ئەدەبیاتی بەشێک لە جیهان ناسێنرا و کەوتە بەرچاو. هەر لەو پێوەندییەدایە کە لە کتێبی "فەرهەنگی ئەدەبیاتی جیهان" لەمەڕ "دەربەندی پەپوولە"ی شێرکۆ بێکەسەوە ئاوا نووسراوە؛ "مەنزوومەی دەربەندی پەپوولە، پلان دارێژی بۆ کێشانەوەی نەخشەی کاتە پڕ لە تێکشان و پڕ لە کێشەکانی هەموو کۆچەرە ڕۆژهەڵاتییەکانە." (خزائل، ۱۳۸٤:۹٤٥)

پاش وەرگێڕانی بەرهەمەکانی نووسەرێکی دیکە، واتە "شێرزاد حەسەن" ئەدەبی کوردی لە لای کۆمەڵگای ئەدەبی ڕۆژئاواییەوە، قورسایی زیاتر بوو. نووسەرانی جیهان بیریان لە بەشداری پێکردن و کردنەوەی دەلاقەی کۆڕە ئەدەبییە جیهانییەکان بە ڕووی ئەو بەشە لە ئەدەبی جیهانیدا کردەوە. لە ساڵی ۱۹۹۷ دا دوو نووسەری کورد، واتە "عەبدوڵڵا سەڕاج" و "شێرزاد حەسەن" بۆ بەشداری کردن لە "کۆنفڕانسی نووسەرانی جیهان لە مۆکۆلای فینلاند بانگهێشت کران. وتاری شێرزاد حەسەن لەو کۆنفرانسەدا، لە ژێر ناوی "وەڵامێکی کورت بۆ پرسیارێکی کۆن" سەرنجی زۆر لە نووسەرانی بە توانستی جیهانی بەرەو خۆی ڕاکێشا (حەسەن، ۱۳۸٤:۸) و لە لایەکی دیکەوە هەر ئەو ڕەنگدانەوەیە لەسەر بەرەیەک لە نووسەرانی لاوی کورد کە لەناوەخۆ خەریکی نووسین بوون، متمانە بەخۆییەکی زۆری بە دوا داهات کە ئەدەبیاتی کەمینەش دەتوانێ لە نێوان ئەدەبیاتە زۆرینە و قەبەکاندا، بە مەرجی خاوەن شوناس بوون، دەرکەوتنی بە هێز و جودای بێ. شێرزاد حەسەن لەو کۆنفڕانسەدا بە پێک گرتن و هەڵسەنگاندنێکی بەراوردکارانەی نێوان دوو کولتووری کوردی و بە گشتی کولتووری ڕۆژهەڵاتی لەگەڵ کولتوور و فەلسەفەی مرۆڤی ڕۆژئاوایی، هەروەها بە خستنە بەرباسی ناوەرۆک و تێمی بەرهەمە ئەدەبییەکانی خۆی و نووسەرانی هاوزمانی و... سیمایەکی ڕوون و بێ وێنە، بەڵام پڕ لە ژان و مەرگەساتی لە مرۆڤی کورد و ئەدەبی کوردی کێشایەوە و خستییە بازنەی بیرکردنەوە و لێ وردبوونەوەی مرۆڤی داهێنەری ڕۆژئاوایی. ئەو بە هێنانە بەر باسی ژانی کارەکتەری چیرۆکەکانی خۆی و هەڵقوڵانی ئەو کارەکتەرانە لە ناخی کۆمەڵگاوە و سازبوون و پێکهاتنی ئەو کۆمەڵگایە لە ژێر نسێی سیاسەتی سەرکوتدا و شوناسی پارچە پارچە و بریکوولەی ئەو مرۆڤانە، دیمەنێکی دیکەی لە مرۆڤی سەر بە نەتەوەی کوردی خستە ڕوو. شێرزاد حەسەن بە گوتنی "نووسراوەکانی من داد و هاوار و شیوەنێکە لە

ماتەمی دڕندانەترین کوشتارە بە کۆمەڵەکان (هەمان سەرچاوە، ٢١) پێداگری لەسەر دوو بابەتە. یەکەم بە کەڵک وەرگرتن لە زەمینەی گێڕانەوەییەکانی چیرۆک، خەریکی خستنە ڕووی بابەتێکی ئەدەبییە کە ناوەرۆکەکەی سیاسی و کۆمەڵایەتییە، واتە زیرەکانە سنووری مابەین بوارە جوداکانی زانستە مرۆییەکان دەسڕێتەوە و بابەتێکی نێوان ڕیشتەیی دەخاتە ڕوو و لە ڕوانگەیەکی ڕەخنەگرانەوە بابەتەکەی پێشکەش دەکات، ئەوەش تاکتیکێکە بۆ ئەوەی ئەگەر تا ئێستا مرۆڤی ڕۆژهەڵاتی بە ڕەخنەپارێز ناسراوە، ئەو بە ناسیاری سڕینەوە لەو گوتارە، ڕەخنە هەڵگر بوونی بەشێک لە مرۆڤی سەردەمی نوێی ڕۆژهەڵات بە گشتی و کورد بە تایبەتی دەکاتە پرسی شاراوەی باسەکەی. لە لایەکی دیکەوە ڕووی ڕەخنە هەم لە خودە هەم لەوی تر، ئەوەش سیمایەکی دیکەی لە مرۆڤی ڕۆژهەڵاتی بە خوێنەر و بەردەنگی ڕۆژئاوا ناساند. ئەگەر تا ئێستا ئەو مرۆڤانە زیاتر کولتوور و دەستەڵاتی سەردەست دەدەنە بەر تیری ڕەخنە و پێ لەسەر ڕەسەنایەتی دادەگرن، ئەو زۆر لایەنی کولتووری ڕەگاژۆ کردووی خۆماڵی و ئەو لایەنانەی دەستەڵاتە ڕەهاکانیش کە سەودای سڕینەوەی وردە گوتار و کەمە نەتەوەکانیان هەیە، بە یەکەوە دەداتە بەر تیری ڕەخنە.

لە لایەکی دیکەوە شاعیر و نووسەرانی ئەو نەوەیە و یەک لەوانە شێرکۆ بێکەس، بە تێگەیشتن لە دۆخی نوێی نووسین و مەعریفەی جیهانی، هەنگاوی وریایانەیان هەڵگرتووە. نموونەی ئەو دنیا ناسییە نوێیە لە دەقەکانی وەک "ئافات" و زۆر دەقی دیکەی شێرکۆ بێکەس دەبینینەوە. لەو دەقانەدا هەم نیگایەکی لە سامانی ئەدەبی جیهانییە و دەکرێ شوێن پێی کەسانی وەک "سان ژۆن پێرس" لە نووسین و نیگایدا ببینییەوە، هەم لە باری ئەندێشەوە بە تایبەت لە "پەریزاد و گوڵەکەی دوژمنیدا" جودا لەوەی مێژووی ژان و برین و دیرۆکی خەفەتی دەنووسێتەوە و جوگرافیای دژوازییەکانی مرۆڤی کورد لە دەقی شیعردا دەنەخشێنێ، ڕۆژئاوا و فەلسەفەی ئەوان بە ڕووە ماددی و فیکرییەکەیەوە لەگەڵ بیر و هزری نەتەوەیی بەراورد دەکات و لە زۆر جێدا لە ئاستی بەراوردی دوو کولتوور تێدەپەڕێ، تەنانەت بە شێوەیەکی بایەخدانەرانە دەڕوانێتە کولتووری ڕۆژئاوا و بە ئاراستەیەکی ڕەخنەگرانە لە ڕوانین و دنیابینی خۆی کە نموونەیەکی مرۆڤی ڕۆژهەڵاتی و تاکێکی کورد و هونەرمەندێکی ئەو بەشە لە دنیایە، مرۆڤ و دنیا لە شیعریدا دەگونجێنێ، ئەوەش واتە فراوانترکردنی بازنەی زمان و ڕوانین و بەردەنگی دەقی شیعری کوردی. شێرکۆ بێکەس بە پێی دەقەکانی ئەو بابەتە گرینگەی لەبەرچاو بووە کە دەلاقەی چوونە نێو پانتایی هزر و بیری جیهانی هونەر و ئەدەبیاتە.

پەریزادم! پەریزادی تاق و تەنیا، جارێکی دیش لە کۆچدا بوو
لەوێ لە فێنتیسیا، لە فێنتیسیای عاشقی مانگەشەو و ئاودا
لە شاری شیعردا، لە شەوێکی زیویندا، لە نێو باڕی بەلەمێکی پەمەییدا
چڕ و چاوی خۆم نا، شیعرەکانم کچێکیان کرد بە هاوڕێم.
...
کە لێم پرسی تۆ خەڵکی کوێی؟ پرشنگی دایەوە و وتی:
من خەڵکی نیشتمانی هونەرم، باوکم ناوی شیعرە و دایکم ناوی مۆسیقایە و
هەرئەوەندە لە ڕەچەڵەکی خۆم دەزانم....
(بێکەس: ٢٠:١٩٩٣)

لەو شیعرە و زۆر بەرهەمی دیکەدا، شێرکۆ بێکەس بە هەڵسەنگاندنی دوو کولتووری ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات و سەرەتای دانان بە ڕوانگەی هونەری ڕۆژئاوایی، لە ئاکامدا زمانی هونەر و ئەدەبیات بە زمانی جیهانی نوێ دەزانێ. جودا لە شیعر لە نووسینی ئاساییدا ئاوڕی لەو وارە داوەتەوە و ئەو کەشە نوێیەی بە باشی درک کردووە و لەو بارەیەوە دەڵێ "جیهانی بوون دنیابینییەکی نوێی بە ڕووی ئەدەبیاتی کوردیدا کردووەتەوە. ڕوانینێکی بەرین و بەربڵاوی بە شاعیران و نووسەرانی کورد بەخشیوە. نیگای ئەوانی بۆ جیهان و بابەتە گشتییەکانی وەک مرۆڤ و ئازادی ژن و... گۆڕیوە. (بێکەس، ٢٠٠٢:٩٥) بە گشتی ئەزموونەکانی بەجیهانی بوون، ئەزموونی نوێتری لەبەردەم نووسەرانی کورد دانا کە گرینگترینیان ڕوانینی فرەڕەهەند و چەند لایەنە و بیری پلۆراڵ و ئاسانگیری و تولێرانسە. (هەمان)

لەو سەردەمەدا شاعیران و نووسەرانی کورد لە چوارچێوەی ژانر و فۆرمەکانی ئەدەبی جیهانی و بە تەکنیکە مۆدێرنە ئەدەبییەکان، هەم شوناسی نەتەوەیی خۆیان لە شیعر و ڕۆمانەکانیاندا نەخشاند و هەم بیرە جیهانگیرییەکانیان لە بەرهەمی خۆیاندا جێ کردەوە.

ڕاستییەکەی فۆرم و پێکهاتە و ئەندێشەی جیهانییان لەگەڵ شوناسی خۆیان ئاوێتە کرد و بەرهەمێکی نوێیان خولْقاند کە هەم لە ئاستی ناوچەیی و هەم لە ئاستی جیهاندا ئاوڕی لێدرایەوە و خوێندرایەوە. بەرهەمەکانی "بەختیار عەلی" ڕۆماننووس بە پێی ئەو بنەمایە ئیعتبارێکی جیهانییان وەدەست هێناوە. کتێبی "دواهەمین هەناری دنیا" نووسراوەی بەختیار عەلی فرمێسکی تەمەنێک ژان و خەم و سەرگەردانی نەتەوەی کورد و ڕاستییەکەی هەموو ئێراق، تەنانەت هەموو خەڵکانی خەفەتباری زەمینە. (عەلی، ١٣٨٨: ٥) ئەو ڕۆمانە لەسەر بنەمای ئەو کارەساتانە بەرهەم هاتووە کە خەڵکی ئێراق چەشتوویانە و دیتوویانە و ڕەنگدانەوەی کولتوور و نەریتەکانی گەلی کوردە. لە لایەکیشەوە پڕە لە ئەندێشەی مرۆڤدۆستانە و ئاشتیخوازانە و هەڵکردن و پێکەوە سازان و...تاد ئەو چەند تایبەتمەندییانە بووەتە هۆی پێشوازی ناوچەیی-جیهانی لەو بەرهەمە. ڕۆمانی (دواهەمین هەناری دنیا) بەرهەمێکی جیهانییە و تا ئێستا بۆ چەند زمانی وەک ئەڵمانی، ڕووسی، عەرەبی، تورکی و فارسی وەرگێردراوە.(هەمان سەرچاوە) بەو پێیەیە کە "دیڤید لینچ" دواهەمین هەناری دنیا» بە بەرهەمێکی شیاو دەزانێ و باسی دەکا.(هەمان)

لە دنیای ئێستا و بە یارمەتی بارودۆخی نوێی پێوەندییەکان و ئامادەیی شاعیرانی کورد لە کۆڕ و کۆمەڵە جیهانییەکان، دەرفەتێک ڕەخساوە تا زۆر لە ڕۆشنبیر و وەرگێڕانی جیهان، ڕوو بکەنە ئەدەبیاتی کوردی. بەشێک لەو سەرنجە جیهانییە لە چەند نموونەی هەڵبژاردەدا دەتوانین ئاوا بخەینە ڕوو:

لە ڕێکەوتی ٥- ١٢/ ١٠/ ١٩٩٩. حکوومەتی "سویسرا" لە شاری "زوریخ" حەفتەیەکی کولتووری بۆ ناسینی کولتوور و ئەدەبیاتی کورد تەرخان کرد، لەو حەفتە کولتوورییەدا، خەڵکی سویسرا لە گەڵ وێنەکێشان، مۆسیقا، سەما و شیعری کوردی ئاشنا بوون. پاش شیعر خوێندنەوەی شاعیری کورد شێرکۆ بێکەس، نووسەری سویسرایی "پێترا کرۆسێل" لە نووسراوەیەکدا لە ژێر ناوی "ئێمە لە ڕابوردوودا خاکی کوردانمان دزیوە، بۆ خاکەکەیان نەدەینەوە؟" باسی کاریگەری وەرگرتنی خۆی و هاووڵاتییانی سویسرایی لە شیعری کوردی دەخاتە ڕوو.(سەردەم، ٢٠٠٠: ٢٦١). ساڵی ٢٠٠٢ش "ڕێکخراوەی ئەدەبیاتی هوڵەندی" لە فیستیڤاڵێکی شیعر بۆ شاعیرانی ناو بەدەرەوەی جیهاندا، شاعیرانی کورد بانگێشت دەکات و کوردەکانیش وێڕای زۆر لە ناودارانی شیعری جیهان، بەرهەمەکانی خۆیان پێشکەشی ئامادەبووان دەکەن. لەو فیستیڤاڵەدا شاعیرانی وەک "بریاتین بریاتین باخ"، "رومیکۆ کامپێرت"، ئیوا خارلاخ"، "تونکای"، "عیسا ئەلیاسری" و دەیان شاعیری دیکەی وڵاتانی جیهان بەشدار بوون. شاعیرانی کورد بەرهەمەکانی خۆیان پێشکەش کرد کە ڕەنگی ناوچەیی و دەنگی جیهانییان پێوە دیار بوو. (ئاینده، ٢٠٠٢: ٣٣)

زۆر جاریش سیاسەتوانانی کوردی ئێراق لە پلەی باڵوێزەکانی کولتوور و ئەدەبدا ڕۆڵی بەرچاویان بۆ برەو پێدان و بڵاو کردنەوەی ئەدەبیات هەبووە. ئاوێتەی کاری هاوبەشی نوێنەرانی سیاسی کورد لە ڕۆژئاوا و ئامادەیی شاعیر و نووسەرانی کورد لە بوارە جیهانییەکان، ئاکامی ئەرێنی بۆ زمان و ئەدەبیاتی کوردی بە دواوە بووە، بۆ وێنە ئامادەیی شێرکۆ بێکەس لە "فیستیڤاڵی شیعری ئیستەنبوڵ" لە ساڵی ٢٠٠٨ و شیعر خوێندنەوەی ئەو، سەرنجی وەرگێڕ و شاعیری گەورەی ڕۆمانیایی "نیکۆلینا ئۆپێرا" ڕادەکێشێ. (ئاینده، ٢٠١٠: ١٦٠)، پاشان بە پێشنیاری باڵوێزی ئێراق لە ڕۆمانیا کە کورد بووە، ئەو وەرگێڕە دەست بە وەرگێڕانی شیعرەکانی شاعیرانی کورد بۆ سەر زمانی ڕۆمانیایی دەکات. ئەو ڕەوتە ڕوو لە گەشەیە، بووەتە هۆی ئەوەی زەین و زمانی شاعیرانی کورد کار بکاتە سەر بەرهەمی شاعیران و نووسەرانی گەورەی دنیا و گەلانی دیکەی ناوچەش. نموونەشی بەرهەمە شیعرییەکانی "لوتفی ئۆزکۆک" شاعیری جیهانی تورکیایە کە سێبەری زەینییەتی شیعری شیرکۆ بێکەس لەسەر وێنە شیعرییەکانیدا ڕەنگی داوەتەوە و بەردەنگان هەستی پێ دەکەن. (صالحی، سید علی، ١٣٧٠: ٥٢ و٥٣) هەر ئەو توانابیە زمانییەی شاعیرانی کورد بووەتە هۆی سەرسوڕمان و تەنانەت پێداهەڵگوتن و ستایشی شاعیرانی گەورەی ئێرانیش. "سەیدعەلی ساڵحی" بنیادنەری "بزووتنەوەی شیعری گووتێ" لە ئێران، بە پێی توانایی زمانی و فۆرمیک لە لایەک و تایبەتمەندی ناوچەیی ئەو بەرهەمانە لە لایەکی دیکەوە دەنووسێ، "ڕەفیق سابیر" بە جۆرێک دەتوانێ لە ڕیزی "ئارتۆر ڕامبۆ" بنیادنەری سیمبۆلیزم لە فەڕەنسا بێ. ئەو بە بەدیهێنانی گۆڕانێکی نوێ مزگێنی دەرکەوتن و خۆیابوونێکی جیاواز بە خوێنەران دەدات. گۆڕانێک کە بە سوریالیزمی سەرکێش نێودێر دەکرێ. (هەمان سەرچاوە، ٥٥)، هەروەها لە مەڕ دوو شاعیری دیکەی کوردەوە دەنووسێ: جاری وایە هەست دەکەم "عەبدوڵڵا

پەشێو" و "لەتیف هەڵمەت" هاووڵاتیانی "ئەمە سەزەر" و "دیڤید هیوپ" یان "لانگستوون هیوس"ن. (هەمان سەرچاوە، ٥٣) لە سەلماندنی ئەو کاریگەرێتییەی شیعر و ئەدەبیاتی کوردی وەک یەکێک لە سازدەرەکانی شوناسساز بۆ کوردەکان، "مەنوچیهر ئاتەشی" لە پێشەنگانی شیعری هاوچەرخی فارسی دەنووسێ : لە گەرمەی سەرلێشێواوییەکاندا، ئەو گەلە هانەیەکی گرینگی بۆ بەرهەمهێنانی شیعر هەبووە تا دەنگی خۆی لە ژێر ئاسمانەکانی جیهاندا هەڵبڕێ، ئەو دەنگەش لە گوێی جیهاندا بزرینگێتەوە. بەو شێوەیەیە کە شیعری کوردی توانیویەتی سیمای درەوشاوەی بێ. سیمای هێندە درەوشاوە کە دەتوانین بە پاڵپشتی بەرهەمی ئەوان بێ ترسی تانەوتەشەری بەرچاوتەنگ و پاوانخوازان بڵێین: شیعری فارسی هاوچەرخ بەو پلەیە لە ناسران و کەوتنە بەر سەرنج لە دەرەوەی سنوورەکانی ئێران نەگەیشتووە. شایەت و سەلمێنەری ئەو قسەیەش شیعرەکانی شاعیرانی وەک شیرکۆ بێکەس و لەتیف هەڵمەت و عەبدوڵڵا پەشێو و ڕەفیق سابیرە. (اتشی، ٨:١٣٨٦) ڕەخنەگری ئەدەبی ناوداری ئێرانی "تەقی پورنامداریان"یش لە مەڕ شیعری بەرز و بڵندی (دەربەندی پەپوولە)وە دەنووسێ: ئەو مەنزوومەیە شاکارێکی بێ وێنەی جیهانییە و حەماسەی زیندوو و بەردەوامی گەلی کوردە. (پور نامداریان، ١٣٨٠: ٤٠)، کەواتە دەتوانین بڵێین جیهانیبوون پانتاییەکی ڕەخساندووە کە شاعیران و نووسەرانی کورد لە کۆڕ و کۆمەڵە نێو نەتەوەییەکان ئامادە بن، هەر ئەوانیش بە کەڵک وەرگرتن لەو دەرفەتە هەوڵ دەدەن ئەدەبیات و زمانی نەتەوەی خۆیان بناسێنن و بۆ زەنگین و ڕەنگین کردنی تێدەکۆشن. لە لایەکی دیکەوە جیهانیبوون بە هێنانە ئارای واتاگەلی تایبەت و جوداوازی وەک مافی مرۆڤ، دیموکراسی، مافی ژن، ژینگەپارێزی، سڕینەوەی سنوورەکان و...تاد وەک شێرکۆ بێکەس دەڵێ دنیابینی ئەدیبانی کوردی گۆڕیوە، ڕوانینی تاک ڕەهەندی ئەوان گۆڕانی بەسەردا هاتووە و بە چاوێکی کراوە و ڕوانینێکی بەرینترەوە دەستیان بە بەرهەمهێنانی دەقی ئەدەبی کردووە. بەرهەمی ئەدەبی کوردی ئێستاکە بە تایبەتمەندی و تێم و ناواخنی ناوچەیی کە هەڵگری خەون و خولیا و داب و ڕەسم و جوانیناسی تایبەتە و پێکهاتە و تەکنیکی جیهانییەوە، بۆ کۆمەڵگای ئەدەبی جیهان ناسراوە، کەواتە ئەدەبیاتی کوردی هەم زمانی کوردی دەوڵەمەند کردووە و هەم شوناسی کولتووری کوردەکانی

بە جیهان ناساندووە. ئەو دووانەش هەردووکیان لە سازدەرە گرینگەکانی شوناسی نەتەوەیین و دەتوانین بڵێین جیهانی بوونی پێوەندییەکان و لێکگرێدراوی سەردەمی نوێ و واتا جیهانداگرەکان، کە لەو سەردەمەدا بڵاو بوونەتەوە، لە دەوڵەمەندکردنی ئەو سازدەرانەی شوناسی نەتەوەیی کورددا کاریگەر بوون. هەرچی ئەو ڕەوتە گورج و خێراتر بێ، بەرهەمی ئەدەبی کوردی لە تۆڕی کولتووری جیهاندا زیاتر بەبرەو دەکەوێ. بەخشینی نازناوی "ئیمپراتۆری شیعری جیهان" بە شێرکۆ بێکەس پاش مەرگی، لە لایەن شاعیران و نووسەرانی غەیرە کوردەوە، بە تایبەت لە ئێراندا ئەو ڕاستییەی دەرخست کە لە لایەک زمانی هونەر کە شێرکۆ بێکەس لە پەریزاد و گوڵەکەی دوژمنیدا ستایشی دەکات، شانوشەوکەتێکی بێ وێنە بە نەتەوەیەک دەبەخشێ و لە لایەکی دیکەوە شێرکۆ بێکەس ئەوەندەی لە ژیانیدا هەوڵی دەوڵەمەند کردن و ناساندنی شوناسی نەتەوەیی و کولتووری خۆیدا، مەرگیشی ناوبانگ و دەرکەوتنێکی دیکە بوو.

سەرچاوە:

– اتشی، منوچهر (١٣٨٦) شعر کردی بخشی از پیکرەی فرهنگ ایرانی و جهانی، فصلنامەی تخصصی شعر گوهران.

– ئۆپێرا، نیکوولینا (٢٠١٠) نامەیەک بۆ شێرکۆ بێکەس، سلێمانی؛ گۆڤاری ئایندە، ژمارە ٨٩.

– بێکەس، شێرکۆ (١٩٩٣) ئافات، بێ نا.

– پورنامداریان، محمد تقی (١٣٨٠) درە پروانە و حلبچە، مجلە انجمن زبان، فرهنگ و هنر کرد، شمارە ٧، تهران: دانشگاە شهید بهشتی.

– حسن، شێرزاد (١٣٨٤) حصار و سگ های پدرم، ترجمە مریوان حلبچە ای، تهران: نشر چشمە.

– خانی، ئەحمەد، (١٣٦٧) مەم و زین، ارومیە: انتشارات صلاح الدین ایوبی.

– خزائل، حسن (١٣٨٤) فرهنگ ادبیات جهان، تهران: معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

– ڕضایی، یونس (١٣٨٣) شیرکو بی کس اندوە سرای ڕنج دیدگان، ارومیە:نشریە تا خورشید، شمارە چهارم سال سوم.

– صالحی، سید علی (١٣٧٠) جهان و مویە های ازلی، تهران: مجلە دنیای سخن شمارە ٤٤.

– شێرکۆ بێکەس لە فیستیڤاڵی شیعری دنیا لە هوڵەندا – (٢٠٠٢)، سلێمانی:گۆڤاری ئایندە، ژمارە ٤٣.

– کرۆسێل، پیترا (٢٠٠٠) ئێمە پێشتر خاکی کوردانمان دزیوە (نامەیەک بۆ شێرکۆ بێکەس) سلێمانی: گۆڤاری سەردەم، ژمارە٨.